

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

96

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת שמיני תשע"א

לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו, וגם מפני שהיה נבלע בכל האיברים ולא היו צריכים לנקביהם, והוא נס גדול ושינוי מדרך הטבע, וידוע שיש בבריאה ארבע מדרגות: דומם, צומח, חי, מדבֵר. האדם שהוא המדבר ניזון מן החי, והחי ניזון מן הצומח, והצומח ניזון מן הדומם, כולם צריכים מזון ומוציאים את הפסולת, וגם הצומח פולט ומוציא פחמן, ואילו דור המדבר אוכלי המן לא היו צריכים להוציא פסולת.

*

ובאמת יש תמיהה גדולה, כי אחרי שזכו ישראל לכל הדרגות הגבוהות של גילוי שכינה, וראו את האמונה בבהירות כמו שהובא בפרש"י על הפסוק (דברים ד, לה) "אתה הראת לדעת כי השם הוא האלוקים אין עוד מלבדו" שהקב"ה פתח להם שבעה רקיעים וראו שהוא יחיד, וכל זה היה בקריעת ים סוף ובמעמד הר סיני, ואף על פי כן מיד אחר כך נכשלו וחטאו בעגל, וצריך להבין כיצד היה שייך חטא אחרי שראו את האמונה בבהירות כזאת, וכיצד יתכן שבזמן קצר כל כך שכחו את כל מה שראו.

ומצינו עוד דבר דומה לזה אצל יעקב אבינו שביקש לגלות את הקץ לבניו, וכתוב שאמר להם (בראשית מט, א) "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", ופרש"י, שביקש לגלות את הקץ אבל נסתלקה ממנו שכינה והתחיל לומר דברים אחרים, וצריך ביאור כיצד יתכן ששכח כל כך מהר את מה שהיה ידוע לו לפני זמן קצר.

ונראה לבאר בזה כי השגות של רוח הקודש אינן דבר שרואים בחוש אלא זה למעלה מן הטבע, וכעין שמצינו במתן תורה שהיו "רואים את הנשמע" (הובא בפרש"י שמות כ, טו) והיינו לא ראייה בחוש, כי בדרך הטבע לא שייך לראות את הנשמע, אלא ידיעה והשגה למעלה מן הטבע מכוח דרגה של קדושה, וכל זמן שהדרגה של קדושה קיימת שייך לראות את ההשגות ברוח הקודש, אבל בזמן שרוח הקודש מסתלקת שוב לא שייך לראות ולזכור כלום, כי הידיעה הייתה רק מכוח דרגת הקדושה.

וכשיעקב אבינו ביקש לגלות את הקץ, זהו מפני שבאותה שעה ראה ברוח הקודש והיו לו השגות למעלה מן הטבע, אבל ברגע שירד ממדרגתו ונסתלקה ממנו שכינה הרי הוא כמו אדם אחר, ואינו יכול לזכור עכשיו את מה שראה קודם שלא בדרך הטבע, כי הראייה שראה קודם לא הייתה חושית. ועל דרך זה יש לבאר גם בדור המדבר כי כל ההשגות שזכו בקריעת ים סוף ובמעמד הר סיני לא היו השגות חושיות אלא מכוח דרגת הקדושה שהייתה להם באותו הזמן, ולכן אחר כך כשירדו ממדרגתם לא זכרו כלום מזה.

והראוני שכדברים האלו כתב הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בספר שיחות מוסר (שנת תשל"ג מאמר כ"ג) שכן אנו מוצאים באלהו הנביא לאחר שעלה בסערה השמימה, אמרו בני הנביאים לאלישע "הנה נא יש את עבדיך חמישים אנשים בני חיל ילכו נא ויבקשו את אדוניך, פן נשאו רוח השם וישליכוהו באחד ההרים או באחת הגאיות" (מ"ב ב, טז), וכתב רש"י, אפשר אמש אמרו לו הידעת כי היום השם לוקח את אדוניך, ועכשיו נעלם מהם היכן הוא, מלמד שמיום שנגנו אליהו נסתלקה רוח הקודש מן הנביאים, ע"כ.

וצריך ביאור כי הדבר מובן שלא יזכו לנבואה מכאן ולהבא, אבל הם כבר ידעו לפני כן "כי היום השם לוקח את אדוניך מעל ראשך", וכיצד נסתלקה מהם ידיעה זו בשעה שנסתלק אליהו.

וביאר הגר"ח שם כי "אין ידיעה על ידי נבואה כאשר ידיעות שכיין שידען האדם הרי הוא יודעם, אלא הנבואה היא מצב של האדם שהוא מקורב להקב"ה ומדובק בו, ועל ידי כן משיג הוא את ההשגות הנבואיות, וכיון שנסתלק אליהו וירדו ממעלתו ואיבדו מדרגת נביאים שהייתה להם, לא הועילה להם הידיעה הקודמת כלום, ומיד התחילו להסתפק בה שמא בכל זאת נשאו רוח אלוקים באחד ההרים, ורק כל זמן שהיו בדרגת נבואה אזי הייתה ידיעתם ברורה להם", עכ"ד, והן הן הדברים.

חירות מיצר הרע

הנה בתפילת מעריב אנחנו אומרים "ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם", היינו שביציאת מצרים יצאו ישראל לחירות עולמית, וכבר הערנו בזה מהו לחירות "עולם", וכי לאחר יציאת מצרים לא היה עוד גלות, הרי היו ארבע גלויות, גלות בבל, גלות פרס ומדי, גלות יוון, ועכשיו אנחנו עומדים בגלות האחרון שהוא גלות אדום, והיכן היא החירות עולם?

והביאור בזה על פי מה שאמרו (אבות ו, ב) "יהמכתב מכתב אלוקים הוא חרות על הלוחות, אל תקרא חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה", והיינו שבשעה שאדם עוסק בתורה הוא בן חורין, וצריך להבין מה היא החירות של האדם שעוסק בתורה, הרי גם בשעה שלומדים תורה נמצאים בגלות, וכיצד מי שעוסק בתורה הוא בן חורין.

ומצינו עוד במדרש פרשת כי תשא (שמות רבה מא, ז) "אל תיקרי חרות אלא חירות ממלאך המוות", והיינו שעל ידי עסק התורה זוכים לחירות ממלאך המוות, וגם זה צריך ביאור, מה הכוונה חירות ממלאך המוות, וכי מי שעוסק בתורה חי לעולם, הרי לאחר חטאו של אדם הראשון נקנסה מיתה על כל העולם, ומצינו בגמרא (שבת נה, ב) שהיו ארבעה שמתו בעטיו של נחש, והיינו אף על פי שלא היה להם שום חטא, מתו מחמת גזירת מיתה שנקנסה על אדם הראשון, ואם כן כיצד שייך חירות ממלאך המוות.

ויש לבאר תחילה מהו מלאך המוות. אמרו חז"ל (ב"ב טז, א) כי היצר הרע הוא השטן והוא מלאך המוות, יורד ומתעה ועולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה, והיינו כי "מלאך" זה שליח מן השמים, וכמו שכתוב (תהלים קד, ד) "עושה מלאכיו רוחות", ופרש"י, עושה את הרוחות שלוחיו [יש מלאך שממונה על הרוח, והוא שלוחו של הקב"ה להוליך את הרוח], וכך גם מלאך המוות הוא שליח מן השמים, שהוא גם יצר הרע שמפתה את האדם לחטוא, והוא גם השטן שמשטין ומקטרג עליו.

ובתחילה בא בתור יצר הרע שמסית ומפתה את האדם לחטוא, עד כדי כך שהאדם מרגיש כאילו הוא בעצמו רוצה את החטא, ואמנם באמת אין זה כך כי האדם זה הנשמה, והנשמה רוצה תורה ומצוות ואינה רוצה את החטא, אבל יש באדם עוד נפש, הנפש הבהמית שהיא היצר הרע, והיצר הרע מפתה ומסית אותו לחטא, ולאחר שעלה בידו להכשיל את האדם, הוא השטן שעולה לבית דין של מעלה ומקטרג עליו, ולאחר שפוסקים את דינו למיתה הוא מלאך המוות שירד לטויל את נשמתו.

וכיון שמלאך המוות הוא גם יצר הרע, יש לפרש "חירות ממלאך המוות" היינו חירות מיצר הרע שלא יוכל לפתות אותו, ולזה זוכה האדם שעוסק בתורה, שנעשה בן חורין מיצר הרע, והיצר הרע אינו יכול להסית ולפתות אותו לחטא. זוהי מעלת עסק התורה. ולכן היציאה ממצרים נקראת "לחירות עולם", כי כל תכלית יציאת מצרים הייתה כדי לקבל את התורה בהר סיני, ובקבלת התורה זכו "לחירות עולם", ראשית מפני שנעשו בני חורין מיצר הרע, ובזה זכו וקיבלו חיי עולם נצחיים בגן עדן ובעולם הבא, וגם מפני שהאדם הוא בן חורין לעולם ויכול תמיד במשך כל ימי חייו לעסוק בתורה, ומן השמים נותנים לכל אחד ואחד את האפשרויות לזה.

וכל זמן שהיו ישראל במצרים לא היו יכולים להתקדש, מפני שהמצרים היו שטופים בטומאה והשפיעו גם על ישראל, ואפילו לאחר שכבר יצאו ממצרים, כל זמן שראו את המצרים, עדיין היו תחת השפעתם קצת, ורק לאחר שנאבדו המצרים מן העולם וטובעו בים סוף, אז יכלו ישראל לזכות לכל ההשגות הגבוהות, וכמו שאמרו במכילתא (בשלח ג) ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי בנבואה, ובכל יום המשיכו להתקדש ולהתעלות עד שזכו לקבלת התורה במעמד הר סיני.

ולאחר קריעת ים סוף בטי"ו באייר התחיל לרדת המן, וכתוב בתהלים (עח, כה) שנקרא "לחם אבירים", ואמרו חז"ל (יומא עה, ב) שנקרא כן מפני שהוא

יצר הרע ומידות

והנה נתבאר כי על ידי התורה זוכים להיות בני חורין מיצר הרע. נתבונן לדעת מה הוא היצר הרע, ומה מפתה את האדם.

הגאון רבי ישראל סלנטר כתב באיגרת המוסר שיש שתי שיטות במפרשים בענין יצר הרע, וכתב שם ששתי השיטות נכונות, ויש שני סוגים של יצר הרע, האחד הוא יצר הרע מחמת הטבע של תאוות הגוף, והשני הוא כוח הטומאה שמושך את האדם מבלי שיהיה לכך שום הסבר טבעי.

היצר הרע הראשון מצד הטבע כולל את כל תאוות הגוף והנפש, תאוות הגוף הם הנאות של חמישה חושי הגוף, ותאוות הנפש הם הנאות נפשיות, וכגון תאוות השררה לשלוט על אחרים, וכן חמדת הממון, שהאדם אף פעם אינו שבע מזה, ורוצה כפליים ממה שיש לו, וכמו שאמרו (קהלת רבה ג, א) יש לו מנה רוצה מאתיים יש לו מאתיים רוצה ארבע מאות, ומצינו אצל המן שסיפר לאשתו את כבוד עושרו ורוב בניו, ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך, ואף על פי כן לא היה שבע ואמר "וכל זה איננו שווה לי" בזמן שמרדכי היהודי אינו משתחוה אליו.

והיצר הרע השני הוא כוח הטומאה, שמפתה את האדם לחטא לא מצד הטבע שמושך לזה, אלא מפני שזה חטא, וכמו שהובא בגמרא בסוף נדרים הפסוק (משלי ט, יז) "מים גנובים ימתקו", והיינו שהחשק לעשות חטא הוא רק מצד האיסור שבזה, ואם לא היה אסור לא הייתה לו שום תאוה בזה, וכגון אם יש לפניו שתי מאכלות של היתר ושל איסור באותו הטעם ממש, היצר הרע של כוח הטומאה מפתה לאכול דווקא את המאכל האסור, וזהו כוח הטומאה שמושך את האדם לאיסורים ולטומאה.

וכפי שידוע המעשה עם הדיבוק שהיה אצל מרן החפץ חיים זצ"ל, שנכנס פעם "דיבוק" בצעירה אחת, והדיבוק היה מדבר מתוך פיה, והביאו אותה למרן החפץ חיים שיוציא ממנה את הדיבוק, והחפץ חיים קרא לעשרה תלמידי חכמים ובהם היו הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד והגאון רבי אליהו דושניצר זצ"ל. [נכשרא אתה הרוח את רבי אליהו דושניצר אמרה עליו שהוא "פה קדוש", והכרתי אותו כשלמדתי בלומז'ה בפתח תקווה, שהיה נראה כמלאך האלוקים, וראו את השכינה על פניו. והגאון רבי אלחנן וסרמן סיפר פעם אחת בפורים את כל השתלשלות העניינים מה שהיה עם הדיבוק, ורשמו מפיו את כל הפרטים מילה במילה באידיש].

וסיפר לי מרן הרב מפוניבז' זצ"ל כי הדיבוק היה אצל החפץ חיים בשבת, והשולחן היה מכוסה במפה לכבוד שבת, ואירע שהמפה זזה קצת ונתגלה חלק מן השולחן, והדיבוק התחיל לנשק את החלק המגולה של השולחן, והיינו מפני שבמקום שאין מפה חסר קדושת השבת, והדיבוק שהוא רוח טומאה נדבק ונמשך למקום שאין בו קדושה. וזהו כוח הטומאה.

ויש מעשה דומה לזה כשתפסו את הצורר אייכמן ימ"ש, היו פסיכולוגים שרצו לבדוק אותו לפני המשפט ולראות מה האופי שלו, והניחו לפניו תמונות של כמה אנשים, חלק פושעים וחלק לא פושעים, וביקשו לדעת איזו תמונה תמצא חן בעיניו, והוא מיד נמשך לתמונה אחת והצביע עליה לומר שזה מוצא חן בעיניו, ובדקו ומצאו שזו הייתה התמונה של הפושע הגדול מכולם, והיינו מפני שיש לו בטבעו אכזריות ורציחה, לכן נמשך באופן טבעי לתמונה של הפושע הגדול ביותר.

וידוע כי גויים יש להם תאוה גדולה לרציחה, וכמו שאמרו חז"ל (ספרי ברכה ב') כי בקבלת התורה שאל הקב"ה את בני עשיו אם הם רוצים לקבל את התורה, והם שאלו מה כתוב בה, ואמר להם לא תרצח, ואמרו "ריבוננו של עולם, כל עצמו של אביהם רוצח הוא שנאמר והידיים ידי עשיו, ועל כך הבטיחו אביו שנאמר על חרבך תחיה", והיינו שהרציחה מחייה את עשיו, ויש לו הנאה מרציחה, והאור החיים על התורה (דברים יג, יח) כתב "שסיפרו לנו הישמעאלים כת הרוצחים במאמר המלך כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם, ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזרי".

ואמנם הטבע של אכזריות קיים אצל כל אחד ואחד, אלא שבדרך כלל הטבע הוא רדום והאכזריות אינה יוצאת לפועל, ושמעתי בלומז'ה מהגה"צ רבי אבא גרוסברד זצ"ל שאמר בשם הסבא מקלם, כי רבינו יונה בשערי תשובה (ג, לו) מזכיר שחיבר "שער האכזריות" ושער זה אינו תחת ידינו, ואמר הסבא מקלם שאם היה לנו שער האכזריות של רבינו יונה, היינו מפחדים מכל אחד ואחד, ולא היינו יכולים לישון באותו החדר עם אף אדם, מפני שהיו יודעים את טבע האכזריות והמידות הרעות שיש באדם.

וצריכים לדעת כי **המידות הרעות מעכבות את ביאת המשיח**, שהרי חורבן בית המקדש היה מחמת מידות רעות, וכמו שאמרו חז"ל (יומא ט, ב) מקדש שני מפני מה חרב מפני שהייתה בו שנאת חנם, והיינו לאו דווקא שנאת חנם אלא כל מידות רעות, והזכירו שנאת חנם שהיא דוגמא למידות רעות, וגם כי

שורש המידות הרעות מתחיל משנאה, ואם המידות היו מתקונות בשלמות כבר היינו זוכים לגאולה ובית המקדש היה נבנה, וכל מה שהחורבן נמשך עד עכשיו זהו מפני שלא תיקנו את חטא החורבן.

וכן אמרו חז"ל (ירושלמי יומא א, א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו הוא החריבו, והיינו מפני שעדיין קיימות אצלנו המידות הרעות שגרמו לחורבן, ומחמת זה נמשך החורבן, וכתוב גם ברמב"ם (הלכות תעניות ה, א) "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זיכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו **שהיה כמעשינו עתה** עד שגרם להם ולנו אותן הצרות", והיינו שגם אנחנו "במעשינו עתה" ממשיכים את החטאים שגרמו לחורבן.

ויש אנשים שסובלים מחמת דברים שבין אדם לחברו, ולמשל ישנם מעוכבי שידוך, בחורים ובחורות מבוגרים שאינם מוצאים את זיווגם, וידוע כי אחי רבי יעקב שליט"א רגיל לומר שאם יש איזה קשיים ועיכובים בשידוכים, צריך לבדוק שאין עליו שום קפיצא בין אדם לחברו, כי אם מישהו מקפיד עליו זה עלול לעכב את השידוך, ושמה גרם פעם צער ועגמת נפש לאדם אחר ולא ביקש מחילה ממנו, ואם יש מי שנפגע ממנו ומקפיד עליו צריך לפייס אותו, ואפילו אם נראה לו שאין בכך סיבה להקפיד, אם השני מקפיד על זה צריך לבקש מחילה ממנו.

ובדרך כלל רגילים להרבות בתפילות בשביל שידוכים, אבל באמת תפילה מועילה רק בזמן שחסר רק התפילה ולא יותר, ואילו אם יש עוד דברים שמעכבים אין התפילה מועילה, וכמו שכתב הגרי"ס באור ישראל (מכתב י"ד) שאם אדם מתפלל ומבקש על תיקון המידות ואינו לומד מוסר, הרי הוא כמי שמתפלל לראות בלי עיניים, וכשם שלא שייך לראות בלי עיניים כך לא שייך לתקן את המידות בלי לימוד המוסר, וכן גם בשידוכים כל זמן שיש קפיצא בין אדם לחברו לא שייך שתועיל התפילה, ורק לאחר שיבקש מחילה ויפייס את חברו אז תוכל התפילה להועיל.

ולפעמים אדם אינו זוכר בכמה אנשים פגע ואת מי ציער, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, רז) על בעל לשון הרע: "אם ישוב בעל הלשון בתשובה צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו, והוא לא יזכור מספר כולם, כי רבים מכאובים הכאיב וכמה נפשות הדאיב, גם רבים מאשר זכר, כי אותם עכר, והם לא ידעו כי הדיח עליהם את הרעה, יתביישו להודיעם ולגלות אוזנם על אשר גמלם רעה", ואם כן אדם שאינו יודע את מי ציער ובמי פגע, מה יעשה וכיצד יוכל לבקש מחילה ולפייס את חברו.

העצה לזה כתב בספר חובות הלבבות (שער התשובה פ"י) כי בעבירות שקשה לחזור בתשובה עליהן, **יחזור בתשובה שלמה ויקיים את כל עיקרי התשובה ופרטיה מה שבכוהו לעשות, ובזכות זה הקב"ה יסייע בידו ויסיר ממנו את המפריעים לתשובה**, ולמשל אם חברו אינו מסכים לסלוח לו, הקב"ה יכניס בלב חברו רגשי פיוס ואהבה אליו עד שיסכים לסלוח לו, וכמו שכתוב (משלי טז, ז) "ברצות השם דרכי איש גם אויביו ישלים איתו", **וכך גם אדם שאינו יודע במי פגע, אם יחזור בתשובה שלמה, הקב"ה יכניס בלב מי שנפגע ממנו שימחל לו בלב שלם ולא יקפיד עליו.**

ברוך השם יש לנו תורה, תפילה ומעשים טובים, ובזכות מעשים טובים זוכים לשידוכים, כי הקב"ה משלם בעולם הזה מידה כגד מידה עבור דברים שבין אדם לחברו, אבל גם צריכים להיזהר שלא תהיה קפיצא ח"ו, ואם יש איזה קפיצא צריך לפייס את חברו, ולוואי שנוכה כולנו לתקן את המידות ובה יתוקן חטא החורבן ונוכה לביאת המשיח, בפרט עכשיו בעמדתנו בחודש ניסן שהוא זמן המסוגל לזה, וכמאמרם (ר"ה יא, א) בניסן נגאלו בניסן עתידים להיגאל, יהי רצון שנוכה לגאולה שלמה בקרוב!

לע"נ
הרבנית הצדקנית
מרת **נעמי מילר** ע"ה
נלב"ע כ"ו ניסן תשע"א
תנצב"ה

לע"נ הרבנית הצדקנית
מרת **אהובה צפורה יונגרמן** ע"ה
בת הגה"צ ר' גבריאל זאב זצ"ל
נלב"ע ליל פסח שני תשע"ב
תנצב"ה